

A felelősségre vonás elve és a népbíróságok felállítása

A második világháború alatt a későbbi győztes szövetséges nagyhatalmak már 1943. október 30-án, a Moszkvában tartott külügyminiszteri értekezleten nyilatkozatban rögzítették, hogy a kegyetlenkedések felelőseit a háborút követően le kell tartóztatni és bíróság elé állítani, majd 1945. februárjában Jaltában visszautaltak a moszkvai nyilatkozatra és kimondták, hogy a háborús bűnösök felett ne jogi, hanem politikai fórumokon ítélkezzenek. Ezt megelőzően szovjet részről Vjacseszlav Mihajlovcics Molotov külügyi népbiztos levelet írt a moszkvai brit nagykövetnek 1943. június 7-én, melyben jelezte, hogy amiért Magyarország fegyveres segítséget nyújtott Németországnak és a megszállt szovjet területeken elkövetett fosztogatásokért és kegyetlenkedésekért a felelősséget nem csak a kormánynak, hanem „kisebb-nagyobb mértékben” a magyar népnek is viselnie kell.¹ Magyarországon már 1945 tavaszán felállították a népbíróságokat annak érdekében, hogy felelősségre vonják a második világháború idején elkövetett háborús és népellenes bűnök elkövetőit.

A felelősségre vonás terve előzetesen már itthon is megjelent, a hazai illegális kommunisták, Kállai Gyula és Rajk László vezetésével, az 1944. október 2-i akcióprogram tervezetükben megfogalmazták a háborús bűnösök letartóztatását, vagyonuk elkobzását és népbíróság elé állításukat.² A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front programjában, 1944. december 3-án rögzítette: „a hazaárulókat, a felelős bűnösöket le kell tartóztatni és átadni az erre a célra létesítendő népbíróságoknak. Vagyonukat el kell kobozni.”³ A Debrecenben megalakult Ideiglenes Nemzeti Kormány 1944. december 22-én nyilatkozatban vállalta, hogy bíróság elé állítja a háborús és népellenes bűnök elkövetőit. A nyilatkozatot a Szovjetunióval aláírt fegyverszüneti egyezményben is megerősítették 1945. január 20-án. Ennek a 14. pontjában rögzítették, hogy „Magyarország közre fog működni a háborús bűncselekményekkel vádolt személyek letartóztatásában, az érdekelt kormányoknak való kiszolgáltatásában és az ítélkezésben e személyek felett.”⁴ Tehát nemzetközi nyomásra,

¹ Zinner Tibor: A magyar nép nevében? In: *Zinner Tibor: A magyar nép nevében? Tanulmányok népbíróságokról, jogászokról, diktatúráról.* Nemzeti Emlékezet Bizottsága, Budapest, 2021, 11–68. (A továbbiakban: *Zinner 2021.*), 13–15.

² *Zinner 2021.*, 15.

³ *Romsics Ignác* (szerk.): *Magyar történeti szöveggyűjtemény 1914–1999. I–II.* Budapest, 2000. (A továbbiakban: *Romsics 2000.*) I., 374.

⁴ *Romsics 2000.* I., 380.

melyben meghatározó szerepet játszott a hazánkat megszálló Szovjetunió és elsősorban a kommunista párt törekvése, a front elvonulását követően elkerülhetetlenné vált a háborús és népellenes bűnösök felelősségre vonásának megindítása. Meg kell jegyezni, hogy a háború alatt elkövetett kegyetlenségek és tömeggyilkosságok, valamint az ország erőforrásainak irracionális kiszolgáltatása nem maradhatott számonkérés és felelősségre vonás nélkül.⁵

A népbíróságok felállításáról szóló rendeletet 1945. január 25-én hozták meg Debrecenben, majd február 5-én hirdették ki.⁶ Ekkorra azonban már több népbíróság is megkezdte a működését, 1945 májusáig a Budapesti Népbíróságon kívül vidéken, a törvényszéki székhelyeken 24 népbíróságot állítottak fel.⁷ A Kecskeméti Népbíróság 1945. március 26-án tárgyalat először.⁸ A Soproni Népbíróság május 12-én délelőtt 10 órakor, a Magyar utca 4. szám alatt alakult meg,⁹ majd két nappal később tartotta az első tárgyalását.¹⁰ Tehát a háborús és népellenes bűnösök felelősségre vonását igyekeztek decentralizálni és ezek helyi szerveit is igen gyorsan felállították.

A népbíróságok működését szabályozó törvény definiálni igyekezett, kiket tekint háborús és népellenes bűnösnek. Eszerint háborús bűnös az a vezető, közéleti személy, aki elősegítette vagy nem igyekezett megakadályozni az ország háborúba sodródását, aki részt vett ezen döntések meghozásában, aki a nyilas hatalomátvételt követően vezető szerepet töltött be, aki a visszacsatolt, illetve megszállt területek lakosságával kegyetlenkedett. Ezen túl azokat is háborús bűnösnek tekintette a törvény, akik szóban vagy írásban a háború folytatása mellett kiálltak, vagy akik „háborús hírverés szolgálatában jelentős szellemi munkát vég[eztek].”¹¹ Népellenes bűnt követett el az, aki a nép érdekeivel ellentétes jogszabály meghozásában és végrehajtásában részt vett, aki ezeket a cselekményeket nem akadályozta meg, illetve nyilvánosan támogatta ezeket az intézkedéseket.¹²

⁵ Ennek részleteit lásd bővebben *Rigó Róbert*: Halálos ítéletek a Kecskeméti Népbíróságon. In: Váltóállítás. Diktatúrák a vidéki Magyarországon 1945-ben. Szerk. Csikós Gábor, Kiss Réka, Ö. Kovács József. MTA BTK – Nemzeti Emlékezet Bizottsága, Budapest, 2017., (A továbbiakban: *Rigó* 2017a) 285–322.

⁶ A népbíróságokat az Ideiglenes Nemzeti Kormány 81/1945. M. E. számú rendelete a népbíráskodásról alapján állították fel, ezt módosították az 1440/1945. M. E. rendelettel, amelyeket később 1945. szeptember 16-án törvényerőre emeltek az 1945. évi VII. törvénnyel.

⁷ A 22 törvényszéki székhelyen kívül a 2250/1945. M. E. rendelet Esztergomban és Berettyóújfalun is elrendelte a népbíróságok felállítását, holott itt nem működtek törvényszékek. *Nánási László*: A Magyarországi népbíráskodás joganyaga 1945–1950. In: Pártatlan igazágszolgáltatás vagy megtorlás. Szerk. Gyenesei József, Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára, Kecskemét, 6–55., (A továbbiakban: *Gyenesei* 2011.), 27.

⁸ *Tánczos-Szabó Ágota*: Népbíróságok működése a mai Bács-Kiskun megye területén 1945 és 1948 között. In: Bács-Kiskun megye múltjából XX. Szerk. Szabó Attila, Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltár, Kecskemét, 2005. 316.

⁹ Új Sopron, 1945. május 13.

¹⁰ Új Sopron, 1946. január 5.

¹¹ Az 1945. évi VII. törvény 11–13. §.

¹² Az 1945. évi VII. törvény 15–17. §.

Ezzel a definícióval kapcsolatosan már a korszakban Bibó István pontosan megfogalmazta azt a súlyos problémát, hogy túl szélesen értelmezi a „bűnösséget” és ezen az alapon szinte bárkit eljárás alá lehetett vonni: „[A népbíróság] nem szabott az üldözendő személyek körének ésszerű és tárgyilag megfogható határt. [...] Sorra ítélnék el, gyakran igen súlyosan embereket olyan konvencionális antibolsevista és revizionista kijelentésekért, melyekért ugyanazzal a fáradtsággal ezeket és ezeket elítélhetnének, akik ugyanilyeneket mondtak vagy mondhattak. [...] Ha most ma elkezdjük 1920-ig visszamenőleg ezeket a megnyilvánulásokat kutatni és pláne büntetőszankció alá vonni, akkor gyakorlatilag személyes »jóakarókon« és a legötletszerűbb esetlegességeken fog múlni, hogy az ilyen megnyilvánulások óriási tömegéből melyik és miért kerül büntetés alá. [...] Ezért állunk ma ott, hogy nem igazolás, internálás, sőt a népbírósági ítélet is elvesztette diffamáló hatását: nem szégyen, hanem szerencsétlenség. [...] A népbíróságok elé valóságos, felróható bűnöket kell vinni, nem pedig a huszonöt évig uralkodott magyar politikai korlátoltság tipikus, konvencionális megnyilatkozásait.”¹³

Márai Sándor is hasonlóan látta a népbíráskodás problémáját, azt hogy szinte bárkit felelősségre vonhatnak, ha akarnak: „Az igazság, hogy az elmúlt huszonöt évben mindenki kompromittálódott, így vagy úgy, aki itt élt, s egyáltalán élt... Kompromittálódott azzal, hogy csinált valamit, amit nem kellett volna, vagy azzal, hogy nem csinált meg valamit, amit kellett volna. Aki nem bűnözött, eltűrte a bűnt. A felelősség fokozatos, de kollektív.”¹⁴ A népbíróságokat a jogos elégtételt szolgáltató funkciója mellett a Magyar Kommunista Párt (MKP), mivel meghatározó szerepbe került a politikai rendőrség, a népügyészség és a népbírákat delegáló pártok között, saját politikai érdekeire is felhasználta és ehhez, ez a „rugalmasság” kifejezetten előnyös volt a továbbiakban.¹⁵

A népbíróságok és a népügyészségek felállításával párhuzamosan a politikai rendőrséget is megszervezték. 1945. január 12-én az Ideiglenes Nemzeti Kormány ülésén Erdei Ferenc belügyminiszter ismertette az államrendőrség újjászervezésére vonatkozó rendelettervezetet, amelyben kiemelt szerepet kapott a „demokratikus államrend védelme és megszilárdítása.” A szovjetek által megszállt területeken megkezdődött az új rendőrség kiépítése a helyi nemzeti bizottságok irányításával, amelyekben a vezető szerepet az MKP játszotta, így a rendőrség megszervezésében, irányításában is jelentős befolyást szereztek. Az 1945. május 10-én kihirdetett 1690/1945. M. E. számú rendelettel a belügyminiszter irányítása alatt felállították az államrendőrségen belül a budapesti és vidéki főkapitányságokat, így minden megyei, járási és városi kapitányságon fel kellett állítani a bűnügyi, a

¹³ *Bibó István*: A magyar demokrácia válsága. In: *Bibó István*: Demokratikus Magyarország, Válogatás Bibó István tanulmányaiból. Budapest, 1994., 45–47.

¹⁴ *Márai Sándor*: A teljes napló, 1945. Budapest, 2006., 165.

¹⁵ A népbíróságok szerepének megítélése ma is vitatott. Az egyik álláspont szerint jogszerű és a korabeli európai normáknak megfelelő igazságszolgáltatás történt, a másik álláspont szerint a népbíróságok működése nem volt jogszerű, és az MKP érdekeit szolgálta ki elsősorban. Bővebben lásd: *Gyenesei 2011*, *Rigó Róbert*: Elitváltások évtizede Kecskeméten (1938–1948). Budapest–Pécs, 2014, 223–263. (A továbbiakban: *Rigó*, 2014.), *Rigó 2017a*.

politikai, az igazgatásrendészeti osztályokat. Központi hatalom hiányában a helyi nemzeti bizottságok és a megszálló szovjet katonai városparancsnokok meghatározó szerepbe kerültek, különösen a támogatásukkal kinevezett helyi rendőrkapitányok. Bibó István, a Belügyminisztérium közigazgatási főosztályának vezetője meg is állapította, hogy a „különböző rendőrségi kiskirályságoknak klasszikus időszaka” volt ez.¹⁶ A korban a kiszagda Futó Dezső parlamenti interpellációi során kérdezett rá a rendőrségi visszaélések és brutális gyilkosságok hátterére.¹⁷ Az újabb kutatási eredményeknek köszönhetően, ma már egyre több ilyen helyi rendőri „kiskirályságról”, vagy pontosabban önkényesen és brutálisan fellépő rendőrségi vezetőkről rendelkezünk kutatási eredményekkel az ország több térségéből, többek között Csornáról, Kecskemétről és Sopronból is.¹⁸

Kecskemét és Sopron a Horthy-korszakban és a háború végén

Érdekes megvizsgálunk Kecskemét és Sopron helyzetét a front átvonulását megelőző időszakra vonatkozóan. Az 1930-as adatokból kiindulva Bán Gergely Károly a városi jog és urbanizációs funkciók alapján kialakított korszerű megközelítésű, többdimenziós városhierarchiája élén a fővárost követően, hét regionális központot¹⁹ és 17 megyeszintű várost határozott meg. Ez utóbbi kategória felső harmadában kapott helyet Kecskemét és Sopron törvényhatósági jogú városok, melyek Bajával és Székesfehérvárral együtt, csak kevéssé maradtak le a regionális központoktól. Sopron ekkor megyeszékhely volt, Kecskemét még nem, bár a legnagyobb kiterjedésű Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye déli részének természetes központjaként működött.²⁰

Az összesített várossorrendben Sopron a 13., míg Kecskemét a 17. helyen szerepelt. Ezen városhierarchia különböző mutatóit részletező táblázatból kiderül, hogy a két város között a legnagyobb különbséget a nem mezőgazdasági dolgozók aránya adta, mely érték Sopron esetében 73,45% volt, míg Kecskeméten csak 38,54%. A négy helyi adónem alapján konstruált egyfajta korabeli egy főre jutó GDP számítás alapján a két város lakossága igen hasonló értékkel rendelkezett, Sopronban 24,4, míg Kecskeméten 22,8 pen-

¹⁶ Idézi *Palasik Mária*: Félelemben zárt múlt. Politikai gyilkosságok Gyömrőn és környékén 1945-ben. Budapest, 2010., (A továbbiakban: *Palasik 2010.*), 25–26.

¹⁷ *Hollósi Dániel József*: Futó Dezső. Tényfeltáró újságíró. In: Magyar hősök. Elfeledett életutak a 20. századból. Szerk. Czókos Gergely, Kiss Réka, Máthé Áron, Szalai Zoltán, Budapest, 2020., 90–96. valamint *Rigó 2014*, 201–202.

¹⁸ *Palasik Mária* a Gyömrő környéki rendőri brutalitást tárta fel, Szokolay Domokos a Csornai járásban elkövetettek, jómagam a Kecskemét térségében végrehajtottakat. *Palasik 2010*, *Szokolay Domokos*: „Demokrácia farkasgúzsban. A Magyar Államrendőrség Csornai Járási Politikai Osztályának vezetője. In: Kommunista kiskirályok. Szerk. Majtényi György, Szabó Csaba, Mikó Zsuzsanna, Budapest, 57–90. (A továbbiakban: *Szokolay 2019a*), *Rigó 2014*, 183–217, *Rigó 2017a*.

¹⁹ Ezek: Debrecen, Szeged, Győr, Pécs, Miskolc, Szombathely és Nyíregyháza. *Bán Gergely Károly*: A magyar városhálózat hierarchiája és térszerkezete a két világháború között. In: Hálózat & Hierarchia. Magyar Gazdaságtörténeti Évkönyv 2020, Főszerk. Kövér György, Pogány Ágnes, Weisz Boglárka, Budapest, 2020., (A továbbiakban: *Bán 2020.*), 93–146, itt: 105–108.

²⁰ *Bán 2020*, 101.

gő volt. Az összesített pontérték mutató a különféle közigazgatási, gazdasági, oktatási és egészségügyi intézmények meglétét, valamint választékát és nagyságát fejezi ki, beleértve a kamarai tagsággal rendelkező ügyvédek számát is. Ezek alapján Kecskemét lényegesen magasabb pontszámot kapott, 79,8-t, mint Sopron 55,3-at.²¹ Kecskemét sajátos alföldi mezőváros volt, igen kiterjedt, közel 94 ezer hektáros határral, így a város külterületén élt a lakosságának több mint a fele, 1930-ban a közel 80 ezer lakosából 35 ezer élt a belterületen és 45 ezer a kiterjedt tanyavilágban, ezért volt a mezőgazdaságban dolgozók aránya kiemelkedően magas és ez az érték rontotta le leginkább a sorrendben elfoglalt helyét. Összességében megállapíthatjuk, hogy a két város helyzete a korszakban sok hasonlóságot mutatott a belterület vonatkozásában, még ha voltak is jelentős táji és történeti különbözőségek.

Kecskemétet már 1944 októberében elérte a front, egy jelentősebb Kiskunfélegyháza térségében kibontakozó német-magyar ellentámadás után, a hónap utolsó napján foglalták el a szinte teljesen kiüritett várost a 2. Ukrán Front katonái. Ezt követően nagyon sokat szenvedett a környező tanyákból lassan visszaszivárgó lakosság, ugyanis Budapest hónapokig elhúzódó ostromához Kecskeméti jelentette az egyik legfontosabb háttérbázist, az itt állomásozó szovjet katonák száma hónapokon át magasabb volt, mint a lakosságé, számos lakásba beköltöztek és a kilenc katonai kórházat kellett felszerelni és ellátni a helyieknek. A fosztogatás és az erőszak különösen a magányosan álló tanyákban volt nehezen elviselhető, a frissen kiforrott nagy mennyiségű bor miatt a polgári áldozatok száma kétszáz fő körül volt és még hónapokkal a háború végét követően, 1945 karácsonyán is több mint egy tucat áldozata volt a szovjet katonák fosztogatásának és erőszakoskodásának, még egy rendőrt is agyonlőttek egy másikat pedig súlyosan megsebesítettek.²²

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány a nemzeti bizottságokra bízta a helyi közigazgatás újjászervezését, a Kecskeméti Nemzeti Bizottság 1944. december 16-án alakult meg, melybe először a három már működő helyi párt, a Független Kisgazdapárt (FKGP), a Magyar Kommunista Párt (MKP) és a Szociáldemokrata Párt (SZDP) delegált két-két tagot, a következő évben megalakult Nemzeti Parasztpárt és Polgári Demokrata Párt (PDP) így később küldhetett tagokat a bizottságba. 1945 elején megalakult a helyi törvényhatósági bizottság is, melybe szintén a pártok delegálták a tagokat, hosszasan elhúzódott a vita, hogy az egyes pártok, a szakszervezetek, az egyházak és kamarák hány főt delegálhatnak a testületbe, ráadásul a később megalakuló pártok miatt ezt többször újra le kellett folytatni, de sikerült minden alkalommal elérni, hogy a politikai spektrum bal oldalához sorolható pártok és a szakszervezetek képviselői kerültek többségbe, így rendszerint a baloldalt domináló kommunisták akarata jutott érvényre.²³ A polgármester a

---

²¹ *Bán* 2020, 128.

²² *Rigó* 2014, 105–164.

²³ A második világháborút követően Budapest kivételével 1950 októberéig nem tartottak helyi önkormányzati választásokat elsősorban a kisgazdapárt várható győzelme miatt.

szociáldemokrata, helyileg jól beágyazott Tóth László²⁴ lett, a főispán a 1945. február 11-től a szintén szociáldemokrata Márkus Ferenc²⁵, a rendőrfőkapitány január 16-tól a kommunista Bánó Mihály,²⁶ aki hamarosan az MKP részéről a helyi nemzeti bizottságnak is tagja lett, a politikai rendészeti osztályt a szintén kommunista Bárd Dezső²⁷ vezette.

1944 novemberében Németországban elfogadták a különféle védelmi és erősítési vonalak kiépítésének tervét, melybe Sopront és Kőszeget is bevonták. Az erődök megépítése jelentős munkaerőt igényelt, ezért menetoszlopokban hajtották nyugat felé a jó-részt munkaszolgálatos zsidókat. A Szálasi-kormány kifogásait a német hadvezetés nem vette figyelembe, hozzálátott a deportáltakkal elvégzendő erősítési munkálatokhoz, majd igénybe vették a térség polgári lakosságát is. A soproni férfiakat egy 1944. december 2-án kiadott rendelet alapján rendszeresen kivezényelték árokásási munkákra. A város hadszíntérré válása további súlyos következményekkel járt, egyrészt kezelni kellett a nyugat felé menekülő emberáradatot, melynek következtében Sopron lakossága 45 ezerről több mint a duplájára, 102 ezer főre emelkedett. Másrészt a város 1944. december 6-án elszenvedte az első bombázást, amit továbbiak követtek, majd a front közeledtével egyre többen nyugat felé menekültek tovább, így Sopron lakossága 27 ezer főre csökkent, a németek 1800 személyt hurcoltak el, a front átvonulása időszakában körülbelül 2200 fő életét vesztette.²⁸ A gyakori bombázások következtében Sopron lett az ország egyik legromosabb városa.²⁹

²⁴ Tóth László 1859. május 17-én született Kecskeméten, édesapja a helyi szociáldemokrata párt alapítója volt. A kecskeméti református gimnáziumban érettségizett, majd a helyi jogakadémián tanult, 1913-tól írt a liberális Kecskeméti Lapokba. Az első világháborúban az orosz fronton szolgált zászlósként, 1916-ban megsebesült, 1917-ben hadnagyként szerelt le. A Tanácsköztársaság időszakában a direktórium művelődési előadója volt, majd 1919 őszén letartóztatták. 1922-től a református egyház tulajdonában lévő Első Kecskeméti Hírlapkiadó és Nyomda Rt. tisztviselője, majd igazgatója. Szoros kapcsolatot ápolt a népi írkkal, itt nyomtatták a Tanú, a Válasz, a Magyarságtudomány és a Látóhatár című folyóiratokat, 1922-től 1950-ig szerkesztette és kiadta a Magyar Sakkvilág című folyóiratot. 1944. december 17-től 1948. május 1-ig volt a város polgármestere, mivel ellenezte a két munkáspárt egyesülését Rákosi leváltatta. *Rigó Róbert*: Egy következetes személyiség – embert próbáló időkben. Tóth László politikai szerepvállalásai, irodalom- és sakkszervező munkássága Kecskeméten. In: *Sed intelligere. Tanulmányok a hatvanöt éves Gyarmati György tiszteletére.* Szerk. Slachta Krisztina, Bánkuti Gábor, Vonyó József, Pécs, 267–280.

²⁵ Márkus Ferenc budapesti lakost 1945 februárjában nevezték ki Kecskemét és a vármegye főispánjává, az év végén, december 19-én leváltották. *Rigó* 2014, 287.

²⁶ Bánó Mihály 1918-ban született Szolnokon, illegális kommunista volt, Csepelen a vasas szakszervezetben dolgozott, a Vörös Hadsereg bevonulásakor felvette velük a kapcsolatot és akkor állt a rendőrség szolgálatába. Brutális módszerekkel kínozták a lakosságot, az általa vezetett rendőrség számos visszaélést, bántalmazást követett el. *Rigó* 2014, 185–218.

²⁷ Bárd Dezső 1907-ben született Zsámbékon, 1941-ben letartóztatták kommunista propaganda miatt, 1942-től munkaszolgálatos volt, 1945 elején érkezett Budapestről Kecskemétre. *Rigó* 2014, 189.

²⁸ *Szokolay Domokos*: Sopronkőhida 1944–1951. Krízis és térbeliség: a soproni országos fegyintézet Magyarország hadszíntér-időszakában és a szovjet megszállás után. Doktori értekezés, PPKÉ BTK, 2024., 25–26.

²⁹ *Barta Jenő*: Sopron 1945. A fasiszmus végnapjai a népi demokratikus államiság kezdetei. Soproni Szemle 19. (1965/1.), (A továbbiakban: *Barta* 1965.) 5.

Sopront 1945. április 1-jén hajnalban foglalták el a 3. Ukrán Front katonái, április 16-án alakították meg a Soproni Nemzeti Bizottságot – a kisgazdapárt tagjai nélkül – a jó-részt Budapestről odavezényelt kommunisták. Ezen szerv megválasztotta a vármegye alispánjává Vaskó Kálmánt³⁰, aki szeptember végéig irányította a közigazgatást. Megkezdte a működését az *Új Sopron* című napilap, mely a kommunisták nézeteit közvetítette egyre erőtelesebben, a választásokhoz közeledve 1945 októberében indult el kisgazda szelle-miségű *Soproni Újság*.³¹ A vármegye rendőrfőkapitánya és a politikai rendőrség vezetője Vietorisz Géza³² lett. A főispáni pozíciót az Ideiglenes Nemzeti Kormány döntése alapján a kisgazda Hám Tibor³³ töltötte be.

	Kecskemét	Sopron
Népességszám (1941)	87 269 (35 740 a belterületen)	42 255
Szovjet megszállás	1944. október 31.	1945. április 1.
Népességszám 1946. februárjában	30 000 (körülbelül a belterületen)	30 843
Helyi MKP megalakulása	1944. november	1945. április 7.
Nemzeti Bizottság megalakulása	1944. december 16.	1945. április 16.
Népbíróság első tárgyalása	1945. március 26.	1945. május 14.
Új rendőrfőkapitányok	Bánó Mihály (MKP) 1945. január 16-tól	Vietorisz Géza (MKP) 1945. májusától
Polgármester	Tóth László (SZDP)	Fábián Lajos (SZDP)

³⁰ Vaskó Kálmán 1912-ben született Újpesten, két polgári iskolai osztály után műszerészsegédként dolgozott. 1932-től részt vett a Kommunisták Magyarországi Pártjának illegális munkájában. Budapest szovjet megszállása után a politikai rendőrség munkatársa lett, majd a kommunista párt 1945 áprilisában Sopronba küldte, a Soproni Nemzeti Bizottság megbízta 1945. április 16-tól szeptember 25-ig a vármegye alispáni feladataival. *Szokolay* 2019a, 81.

³¹ *Szokolay Domokos*: Aki nyíltan szót emelt... Sümegh Lothár internálása és rövid pályaképe. In: *Collectanea Sancti Martini, A Pannonhalmi Főapátság Gyűjteményeinek Értesítője* 7. Szerk. Dénesi Tamás, Pannonhalma, 2019, (A továbbiakban *Szokolay* 2019b.), 141–166., 144–145.

³² Vietorisz Géza nyomdász már 1945. januárjában Debrecenben a politikai rendőrség munkatársa lett, majd 1945 májusában kinevezték Sopron vármegye rendőrfőkapitányává. A leváltása után Budapestre került, 1949-ben letartóztatták majd Kistarcsára és Recskre internálták, 1953-ban börtönbüntetésre ítélték, 1956. decemberében felmentették. *Szokolay* 2019a, 81.

³³ Hám Tibor 1914-ben született a Teleki Pál Munkaközösség elnöke volt, a német megszállást követően részt vett az ellenállásban, 1944 novemberében letartóztatták. 1945 áprilisától 1946 márciusáig Sopron vármegye főispánja volt, az 1945-ös választáson kisgazdapárti mandátumot szerzett. 1947 januárjában a Magyar Közösség- ügyben letartóztatták. 1947 szeptemberében szabadult, majd 1948-ban emigrált. *Szokolay* 2019a, 80.

Főispán	Márkus Ferenc (SZDP)	Hám Tibor (FKGP)
Egyéb fontos tényező	Kiürítették, felvonulási útvonal	Nyilas- és menekültközpont

1. táblázat. Fontosabb adatok és tisztviselők Kecskeméten³⁴ és Sopronban³⁵ a szovjet megszállást követően

A politikai rendőrség működésének sajátosságai Kecskeméten és Sopronban

Egy-egy fontosabb város szovjet megszállását követően felállították a katonai parancsnokságot, melyek legfőbb feladata a Vörös Hadsereg ellátásának és tovább haladásának a biztosítása volt. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy az újonnan felállított helyi hatalmi szervek, a nemzeti bizottságok, a pártok, a rendőrség is a szovjet városparancsnokság engedélyezése és iránymutatása mellett állt fel, így a polgármestereket és a rendőrség vezetőit is rendszerint az ő egyetértésükkel nevezték ki a nemzeti bizottságok. Bánó Mihály alig múlt 26 éves, amikor Kecskemét és Dél-Pest vármegye rendőrfőkapitánya lett, munkatársa majd utódja Imre Gábor a következőképpen jellemezte: „hiányzott még a szükséges élettapasztalata és mint tevékenysége folyamán kiderült az emberiesség érzése is. Ezek a hiányosságok mint kulcspozícióban lévő parancsnoknál riasztóan hatottak és károsan befolyásolták a város lakosságával való kapcsolatát. [...] Bánó Mihály rendőr főkapitányi megbízása után volt munkaszolgálatosokból és Budapestről elmenekült fiatalemberekből félelmetes tettekész politikai nyomozócsoportot állított össze, amelytől rövid idő után a Nemzeti Bizottság polgári tagjai is félték. [...] Miután a politikai nyomozók többségének, mint munkaszolgálatosoknak bő tapasztalatuk volt a fasiszta rendszer embertelen bánásmódjából, vallatási módszereiből, nem tudtak szabadulni a bosszú érzésétől. [...] Tagadhatatlan, hogy a pol. osztály alapos munkát végzett és a háborús bűnösök és népellenes egyének messze elkerültek Kecskemét környékét.”³⁶ A népbírói iratok alapján a volt munkaszolgálatos politikai rendőrök jóval aktívabb szerepet játszottak a nyomozások során. 1945 tavaszán a kecskeméti politikai rendészeti osztályon 24 fő dolgozott, és egy fő kivételével mindenki az MKP tagja volt. Ez az aránytalanság országosan is jellemző volt a kezdetektől fogva.³⁷

A kecskeméti népbírói ügyek iratai alapján megállapíthatjuk, hogy a kihallgatás során gyakran előfordult a foglyok brutális kínzása, több esetben addig verték, gyötörték a letartóztatottakat, amíg azt nem vallották, amit a nyomozók hallani szerettek volna. Nem egyszer előfordult, hogy üres lapokat írtattak alá a több órán át kínzott vádlottakkal, majd utólag ezekre gépelték rá a vallomásokat. Például Prácsér László 1945. április 30-án

³⁴ A kecskeméti adatok forrása, Rigó 2014.

³⁵ A soproni adatok forrása, Barta 1965.

³⁶ Így kezdődött. Dokumentumgyűjtemény Bács-Kiskun megye 1944-45. évi történetéhez. Szerk. Bálintné Mikes Katalin – Szabó Sándor, Kecskemét (é. n.), 85–86.

³⁷ Müller Rolf: Politikai rendőrség a Rákosi-korszakban, Debrecen, 2012., 127–131.

a népbírósi tárgyalásán elmondta, hogy a kihallgatás során „én ott egy üres blanketának írtam alá, nem tudom, hogy arra később mit írtak rá, fenyegetések hatása alatt írtam az üres lapot alá, mert megverték, kényszer hatása alatt cselekedtem.” Prácser azt is elmondta, hogy a politikai rendőrségen milyen módon hallgatták ki: „a nyomozati kihallgatásom alkalmával súlyosan bántalmaztak, gumibottal, bikacsökkel ütöttek-verték, herezacskómat cigarettával égették, kínoztak, mindenemet ütötték, így kényszer hatása alatt voltam.”³⁸

Bánó Mihályról több forrás alapján is kijelenthetjük, hogy a rendőrséget egyfajta törvényen felül álló alakulatnak tekintette és maga is nemegyszer élt vissza a hatalmával és a nemzeti bizottság tagjait is megfélemlítette. Kecskeméten a politikai rendőrség 1945. áprilisában és májusában indított jelentősebb letartóztatási hullámot a régi elit prominens tagjai ellen. Normák József, akit politikai tömeggyilkossággal vádoltak 1945. május 14-én a népbírósi tárgyaláson a következőket mondta: „a nyomozás során nagyon megverték, a jegyzőkönyvet előre diktálták és én azt sem tudtam, hogy minnek írok alá, észnél sem voltam, annyira megverték, nem igaz a terrorcselekményekből egy szó sem, nem tudom hogyan írhatták azt bele és miért tulajdonítják azt az én bűncselekményemnek, amikor valótlan.” Igazának bizonyítására Normák 25 tanú beidézését kérte, akik közül egyet sem hallgatott meg a népbírósi és az így kikényszerített vallomása alapján halálra ítélték és még a tárgyalás napján a városi tűzoltóság udvarán nyilvánosan felakasztották.³⁹ Futó Dezső 1946. február 27-én elmondott interpellációjában a kínzásokon és gyilkosságokon túl a politikai rendőrség fosztogatásairól is beszámolt. Kijelentette, hogy több százmillió pengőnyi értéket raboltak el Bánóék, és a letartóztatott személyek lakásait rendszerint kifosztották a rendőrök. Elmondta: „Tudomásom van arról, hogy Bánó Mihály és pribékjei több embert halálra kínoztak és a fogságban lévő százak és százak ma is hordják testükön a Bánó-féle vallatási módszerek nyomait. Sokan nyomorékokká váltak, mások testi fogyatékoságot szenvedtek. [...] A felsorolt személyek a Bánó-féle vallatási módszereken kívül kést vagy tüt vertek a vizsgálati foglyok körme alá, gyufával, gyertyával égették a kihallgatandók lábszárát, bikacsékkal, pisztolyaggal verték az áldozatok fejét. Arról bővebben szólnom sem kell, hogy sok esetben behozták a kihallgatandók hozzátartozóit, akiket ugyancsak összeverték és közben magukat rendőröknek nevező emberfenevadak kifosztották a bezárolt lakását.”⁴⁰

Bánó Mihály a vagyoni helyzetét is igyekezett megszilárdítani, több lakással rendelkezett a városban és oda nagy mennyiségben értékes ingóságokat gyűjtött be a korábban elhagyott javakból, amiket vagy a gettóba kényszerített zsidóktól vettek el, vagy a város

³⁸ Rigó 2014, 199–200.

³⁹ MNL BKVL, XXV. 18. 63/1945. Normák József ügye. Hasonló brutális ügyekről lásd Rigó Róbert: A „félreérthetetlen terror” időszaka. A politikai rendőrség Kecskeméten 1945-ben. In: Vidéktörténet 1. Életvilágok és társadalmi gyakorlatok a 18–20. században. Szerk. Csikós Gábor, Hegedűs István, Horváth Gergely Krisztián, Ö. Kovács József, Budapest, 2017. (A továbbiakban: Rigó 2017b) 292–295.

⁴⁰ Nemzetgyűlési Napló 1945. I. kötet, 1–30. ülés (1945. IX. 29 – 1946. V. 9), Athenaeum, Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Könyvnyomdája, Budapest, 1946., 657–659.

kiürítésekor a menekülők hagytak hátra.⁴¹ Összességében megállapíthatjuk, hogy a politikai rendőrök átvették a háború alatt kialakult brutalitást az erőszakszervezetektől, a nyilasoktól és szovjet katonáktól, így maguk is kriminalizálódtak, kínozták, verték az embereket, raboltak és fosztogattak saját vagyoni gyarapodásuk érdekében. A novemberi választások előtt a kommunisták igyekeztek a városban megerősíteni Bánó pozícióját, ezért Kecskemétre szervezték az első országos rendőrtanfolyamot, majd Szent István ünnepére vármegyei rendőrnapot is, melyen Rákosi Mátyás mondott beszédet és Farkas Mihály is részt vett. 1945 augusztusában országos rendőrtoborzást hirdettek Kecskemétre, amire 750-en jelentkeztek. Mindezek ellenére az 1945. szeptember 24-én tartott törvényhatósági bizottsági ülésen, melyen az 1700/1945. M. E. számú rendelet értelmében a városi rendőrfőkapitány és a politikai osztály vezetőjének személyére vonatkozó javaslatot tárgyalták meg, mely pozíciókra csak az FKGP tett előzetesen javaslatokat, az ülésen az MKP javasolta a pozíciókat betöltők kinevezésének a meghosszabbítását. A titkos szavazáson a kisgazdapárt jelöltje, dr. Mikes Iván 44 szavazatot kapott, míg Bánó 41-et, a politikai osztály vezetésére a kisgazpárti jelölt még több szavazatot, 51-et kapott. Mikes a kinevezése után két és fél hónappal, 1946 március 29-én kommunista nyomásra felfüggesztették, a helyét a szociáldemokrata színekben szereplő, de valójában kommunista Imre Gábor vette át.⁴²

Sopronban Hám Tibor kisgazda főispán hamarosan konfliktusba keveredett a helyi kommunistákkal, akik őt a „reakció reménységének” tartották, aki uszítja a lakosságot ellenük.⁴³ A kisgazda Czupy Bálint⁴⁴ a *Soproni Újság* beköszöntő számában kijelentette, hogy a szabad élet alapja nem lehet a „megfélemlítés és kényszer, erőszak és terror, de egyenlő jogú és szabad akaratú emberek szabad társadalmát akarjuk megteremteni. Demokráciát akarunk. [...] fasiszta módszerekkel nem lehet demokráciát teremteni! Az erőszak uralma helyett a nép uralmáért küzdünk!”⁴⁵ Az újság ugyanezen számában Sümegh Lothár – Sopronba helyezett bencés szerzetes, aki 1941-42-ben táborigényesként megjárta a keleti frontot, – reagált Vaskó Kálmán alispán egy korábbi nyilatkozatára, melyben „azzal vádolta a teljes magyar honvédséget, hogy a német csapatokkal együtt részt vettek a megszállt szovjet területeken történt kegyetlenkedésekben”, amivel nem értett egyet és ennek a véleményének hangot is adott, sőt kijelentette, hogy a jövőben az alispán is

⁴¹ Rigó 2017b, 290–295.

⁴² Rigó 2017b, 295–299.

⁴³ Szokolay 2019b, 145.

⁴⁴ Czupy Bálint 1900-ban született, gazdálkodó, politikus. A két világháború között a Nagyatádi-féle Kisgazdapárt tagja volt, az 1930-as években a Katolikus Legényegyletek Országos Testületének szervezője volt Sopron vármegyében. 1945-ben először a Demokrata Néppárt megszervezésében vett részt, majd a Kisgazdapárthoz csatlakozott. 1945. április 23-tól a kisgazdák vármegyei szervezetének ügyvezető elnöke volt, bekerült a párt országos nagyválasztmányába is. Az 1945. november 4-én tartott nemzetgyűlési választásokon Győr-Moson és Sopron vármegye választókerületében képviselővé választották. 1947. júniusában politikai okokból elhagyta Magyarországot, a Kisgazdapártból kizárták, majd az állampolgárságától is megfosztották. Szokolay 2019b, 145.

⁴⁵ Czupy Bálint: Beköszöntő, Soproni Újság, 1945. október 9. Idézi Szokolay 2019b, 145–146.

legyen önézetesebb és ne a szovjet álláspontot hangoztassa. A cikk után az *Új Sopronban* reagáltak Sümegh írására és fasisztának címkézték.⁴⁶

Vietorisz Géza soproni rendőrfőkapitány és a politikai rendőrök is gyakran visszaéltek felhatalmazásukkal és brutális vallatási módszereket alkalmaztak, törvénysértő módon tartottak fogva embereket, és kevésbé foglalkoztak a közbiztonság fenntartásával. Az 1945-ös választások előtt Parragi György az FKGP nemzeti gyűlési képviselője beszédében kijelentette, hogy „mi nem a reakciót akarjuk visszavarázsolni, de nem akarjuk a kiskirályok uralmát sem [...] Emberüldözéssel, embervadászattal csak lejáratni lehet a demokráciát.”⁴⁷ A rendőrséggel szembeni nyilvános felzúdulást az okozta, hogy köztisztviselőként álló, ártatlannak tartott személyeket, jórészt a kommunisták politikai ellenfeleit internálták. 1945 nyarán megnőtt a letartóztatások és internálások száma, egy korabeli kimutatás szerint 600 fő körül volt Sopronban. A rendőrségen belül Vietorisz hadjáratot indított – a szovjetek és a helyi közvélemény által is tisztességesnek és megbízhatónak tartott – a korábbi városi rendőrfőkapitány, Szigeti Szabó Tibor⁴⁸ ellen, akit le is tartóztattak. Az internáltakat a 48-as (korábban Ferenc József) laktanyában tartották fogva, ahol a zsúfoltság miatt tarthatatlan állapotok uralkodtak. A *Soproni Újságban* is foglalkoztak a problémával 1945 novemberében, miszerint sokakat tartanak fogva „minden bizonyíték nélkül, alaptalan vádak, egyéni bosszúból feljelentett férfiak-nők, akik kihallgatás nélkül, hosszú ideje sínylődnek ott, internáltak (népbírói ítélet ellenére is!), sőt, rendőrségi őrizetbevettek is!”⁴⁹ A rendkívül hiányos és fertőzésveszélyes tábori körülményeket egy tisztiorvosi jelentés is megállapította.

1945. november 18-án Sümegh Lothár a kisgazdapárt említett lapjában hangot adott az internálótáborban uralkodó tarthatatlan állapotoknak, írásában részletesen beszámolt a megelőző két hónapban öt internált halálának körülményeiről, közülük a legfiatalabb 53, a legidősebb 67 éves volt. Sümegh ismét vitába keveredett a kommunisták újságíróival és egy következő, november 27-én megjelent írásában megállapította, hogy „az internálótáborokban történeteket azért kifogásoljuk, mert Mauthausen szellemét lehelik, mert a kis-király úr⁵⁰ 3 napig botoztatott egy szerencsétlen, összekötözött embert, mert saját szája íze szerinti vallomást akart belőle kicsikarni ezzel a »demokratikus« módszerrel. Itt

⁴⁶ Szokolay 2019b, 147–148.

⁴⁷ Idézi Szokolay 2019a, 57. A korban általánosan elterjedt a rendőrség vezetőit „kiskirályoknak” titulálni, ugyanis az illetékességi területükön több helyen előfordultak az erőszakos bántalmazások, kínzások, általuk elkövetett rablások, fosztogatások, önkényesen bármit megtehettek. Ez esetben Parragi a megyei főkapitányra Vietorisz Gézára és a Csonnai járás politikai rendészeti osztályának a vezetőjére, Veszely Jaroslávra érthette.

⁴⁸ Szigeti Szabó Tibor rendőrtanácsosként dolgozott Sopronban, a német megszállás után letartóztatták, közismert németellenessége miatt. A város szovjet megszállását követően a városparancsnok megbízta a városi rendőrség vezetésével, de Vietorisz Géza hamis vádak alapján letartóztatta és Budapestre vitette. Ezt követően Szigeti Szabó tisztázta magát és visszahelyezték korábbi pozíciójába, sőt 1946 februárjában ő vette át Vietorisz Géza helyét a vármegye rendőrségének az élén. Szokolay 2019a, 81–82.

⁴⁹ Idézi Szokolay 2019b, 150.

⁵⁰ Sümegh Vietorisz Géza megyei rendőrfőkapitányra utalt.

kezdődik a fasizmus, [...] Az internáltak kifosztásánál, a fertőrákosi 10 liter tejnél, melyet a szoptatók helyett Sopronban feketén adtak el a »demokratikus« gondolkozók, az agyondolgoztatott betegeknek és a koplaltatásnál.”⁵¹ Ebben az időszakban Vietorisz utasítására Böck János volt tábori lelkész, hitoktatót, a *Soproni Újság* másik szerzőjét is internálták, mert cikket írt az elesett magyar katonákról „Nem hősök?” címmel. 1945. november 9-én a tanítványai tüntettek a hitoktatójukért, a diáklányok Vietorisz háza elé vonultak, néhány nappal később jóval nagyobb léptékű tüntetésre került sor, több száz diák követelte a politikai rendőrség épülete előtt Böck szabadon bocsátását, mire a rendőrség feloszlatta a tömeget. 1945. december 7-én Sümegh újabb cikket írt a rendőrfőkapitányról és a tüntetésről, melyben kifogásolta, hogy a rendőrök megverték a tüntető diáklányokat. Cikkében megállapította, hogy az új rendőrséggel több a probléma, mint a csendőrökkel volt, megállapította „máról-holnapra rendőrszázadosi, őrnagyi egyenruhákban jelentek meg olyan egyének, akik még a nevüket is alig tudják leírni. [...] Elég volt olyan főkapitányból, aki ellen kilószám vannak súlyosan terhelő jegyzőkönyvek, aki ellen csak a csornai járásból 47 vádpontot állítottak össze”⁵² – jegyezte meg Vietoriszra utalva. Ezek után 1945. december 10-én Sümeghet is internálták, majd néhány nap múlva kiengedték, de rendőri felügyelet alá helyezték és egy időre a *Soproni Újság* megjelenését is felfüggesztették.

Arról, hogy milyen botrányokat követett el a politikai rendőrség a Csornai járásban Veszely Jarosláv⁵³ vezetésével, arról Szokolay Domokos írt fontos tanulmányt a *Kommunista kiskirályok* című kötetben. Ebben bemutatja, hogy a csornai politikai rendőrséget szovjet iránymutatással az MKP alapította meg 1945 áprilisában, a helyi párttitkár instruálta őket, a működésük már ekkortól botrányos volt, önkényesen vettek birtokba ingatlanokat, fosztogattak, pénzért elengedték a helyi háborús bűnösöket.⁵⁴ A politikai rendőrök brutalitása Veszely időszakában is folytatódott, például addig kínoztak egy fiatalembert, amíg be nem ismerte, hogy nyilasként elfogatott három zsidó nőt, az egyiküket megerőszakolta, majd agyonlőtte, ezek után gyilkosság és erőszakos nemi közönség vádjával állították népbíróság elé. Gaál János népügyész az igazságügyminiszternek írt a csornai rendőri visszaélésekről, ebben említette meg ezt az esetet is és hozzáfűzte, hogy a

⁵¹ Idézi Szokolay 2019b, 152.

⁵² Idézi Szokolay 2019b, 153–154.

⁵³ Veszely Jarosláv (később Vadász György) 1922-ben született Rákospalotán, négy polgári iskolai osztály után kereskedelmi tanfolyamot végzett, majd segédmunkásként, kifutófiúként dolgozott. 1941-től kalauz Budapesten, 1943-tól a katonaság vasútépítő alakulatánál őrzetű. 1937-ben belépett a szociáldemokrata pártba, 1945-ben az MKP-ba, ekkor a rendőrségnél kezdett dolgozni, majd 1945. június 30-án megbízták a Csornai járás politikai rendészeti osztályának vezetésével. Szokolay Domokos feltételezése szerint Vaskó Kálmán alispán a bátyja volt Veszelynek, mert egyrészt az édesanyját Vaskó Margitnak hívták, másrészt ugyanazon a környéken éltek Budapesten. Véleménye szerint ezért volt „érinthetetlen” és védtek meg a botrányai ellenére is. Veszely 1950-ben a DISZ Központi Vezetősége Káderosztályának a vezetője volt, majd a Szikra Könyvkiadó szerkesztője, 1956 után a Magvető Könyvkiadó vezetője lett 1961-ig. Szokolay 2019a, 57–60., 77–78.

⁵⁴ Szokolay 2019a, 60–66.

népbíróságon a vádlottak és a vád tanúi is gyakran visszavonják a vallomásaikat és rendszerint kiderül, hogy a rendőrségen kényszer hatására, kínzás után tették meg azokat. Gaál azt is megállapította, hogy Veszely személyesen vett részt kilenc fogvatartott verésében a rendőrségen, a foglyokat ájulásig kínozták és ezek után írták velük alá a vallomásukat, amit el sem olvashattak.

Gaál János népügyész utasítására ezek alapján letartóztatták Veszelyt és más nyomozókat is november 20-án, az iratokat eljuttatták az igazságügy- és belügyminiszternek is. Vietorisz Géza azonban kiengedte őket, Veszelyt visszahelyezte állásába és másnap követelte, hogy a népügyész ellen indítsanak eljárást, aki ellen már a helyi kommunista *Új Sopron* lejárató kampányt folytatott. Hám Tibor főispán bábjának, reakciónak állították be és követelték a felfüggesztését, december 14-én a *Szabad Nép* cikkében már „munkásáru-ló népügyésznek” titulálták, mert már 1919-ben, a csornai direktórium elnökeként néhány munkást akasztófára juttatott, holott őt is felelősségre vonták a Tanácsköztársaságot követően, majd Gaál Jánost elbocsátották állásából december 18-án.⁵⁵ 1946. januárjában tüntetést tartottak Csornán a letartóztatott főjegyző mellett, ezt követően az összes csornai testület közös ülésén úgy döntöttek, hogy a nyugalom helyreállítása érdekében kéri Veszely áthelyezését, a községből történő eltávolítását, ezek után még tovább terrorizálták a csornaiakat, végül az év tavaszán helyezték át, majd leszerelték.⁵⁶ 1946. februárjában a sajtótámadások miatt – minden bizonnyal Gaál János – megírta az igazságügy-miniszternek a népügyési tapasztalatait azt, hogy „ennek a tisztnek a viselése nagyon tövises, és ennek a tisztnek viselője ki van szolgáltatva a laikus és felelőtlen nagyközönségnek.”⁵⁷

A népbíróság főbb jellemzői Kecskeméten és Sopronban

A népbíróságok bírói tanácsába a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontban résztvevő pártok delegálhattak laikus népbírákat, egyedül a tanácsvezető bíró volt jogvégezett szakember. Az áttekintett kecskeméti perek dokumentumai alapján megállapíthatjuk, hogy a helyi népbíróság szigorú ítéleteit másodfokon, a már jogászokból álló Népbíróságok Országos Tanácsa (NOT) rendszerint mérsékelte, gyakran oly módon, hogy a már addig letöltött büntetést szabta ki az elítéltre, vagy felmentette őket.⁵⁸

Zinner Tibor kutatásai alapján megállapíthatjuk, hogy több mint 90 ezer főt állítottak népügyészség elé, közülük vádat emeltek 42 ezer ember ellen, így a népbíróságokon minden második gyanúsított esetében vádemelés történt. 1945. február 3. és 1950. április 1. között közel 60 ezer főt állítottak népbíróság elé, közülük közel 27 ezer főt marasztaltak

⁵⁵ Szokolay 2019a, 68–74.

⁵⁶ Szokolay 2019a, 77.

⁵⁷ *Tánczos-Szabó Ágota*: „Ennek a tisztnek a viselése nagyon tövises...” Tanácsvezető bírók, népügyészek és laikus bírák a háború utáni felelősségre vonás folyamatában. In: *Gyenesei* 2011, 78–87.

⁵⁸ Ez a gyakorlat a többi népbíróság vonatkozásában is megfigyelhető, ezért terjedt el szélesebb körben a háború után, hogy a NOT rövidítés „igazából” azt jelenti, hogy „Nem is Olyan Tragikus” az ítélet, mint elsőfokon volt.

el, 477 embert ítéltek halálra és 189 személyt végeztek ki.⁵⁹ A vádemelések aránya Szolnokon volt a legalacsonyabb (22,5%) és Sopronban az egyik legmagasabb (75,3%), míg Szekszárdon a legmagasabb (78%). Összességében országosan is kiemelkedőnek számít Sopron (37,7%), Budapest (38,2%) és Székesfehérvár (38,4%) vádiratainak és elmarasztaló ítéleteinek viszonya, itt voltak a megmagasabb arányok, máshol ez jóval alacsonyabb volt például Szolnokon 13%, Kecskeméten 15%, Nyíregyházán 20%.⁶⁰

	Kecskemét	Sopron
Népbíróság elé került személyek száma	1069	1490
Befejezett ügyekben szereplők száma	986	1434
Folyamatban maradt ügyekben szereplők száma	92	46
Elmarasztaló ítélet	377	700
Felmentő ítélet	350	498
Egyéb módon lezárt	238	239
Halálbüntetés	6	1
Végrehajtott halálos ítélet	4	-
1 év alatti büntetés	173	378
1-5 év büntetés	132	280
5-10 év büntetés	32	6
10-15 év büntetés	5	7
Életfogytig tartó büntetés	1	-
Kényszermunkára ítélték száma	26	28
A népbíróság működésének vége	1948. 10. 01.	1948. 01. 12.
Jogutód	Budapest	Győr

2. táblázat: A Kecskeméti és a Soproni Népbíróság főbb adatai⁶¹

A táblázat adatai alapján megállapíthatjuk, hogy a Soproni Népbíróság jóval több ügyet tárgyalt, mint a kecskeméti és ott az ítéletek közel fele (47 %) elmarasztaló volt, míg Kecskeméten a harmada. Az ítéletek súlyosságára vonatkozóan Sopronban többnyire enyhébb ítéleteket hozott a népbíróság, egy évnél enyhébb büntetést kapott az elítéltek 54 százaléka és további 40 százalék 1 és 5 év közötti büntetést. A Kecskeméti Népbíróságon

⁵⁹ Zinner 2011, 147.

⁶⁰ Zinner Tibor: Háborús bűnösök pereit. Internálások, kitelepítések és igazoló eljárások 1945–1949. Történelmi Szemle 28. (1985/1.), 118–140., (A továbbiakban: Zinner 1985.), 134.

⁶¹ Zinner 1985, 138–139.

pedig súlyosabb ítéleteket hozott a népbíróság a hat halálraítélt közül négy főt kivégeztek, míg Sopronban senkit sem, Kecskeméten 32 főt ítélték hosszabb időre, 5-10 évre, míg Sopronban 6 főt. A Soproni Népbíróság helyzete a helyi kommunista lap szerint nem volt könnyű, mert sok ezer ügyet kellett volna tárgyalnia, összesen 11 ezer „volksbundistát” kell volna elítélnie és „bár teljes erővel dolgoztak, képtelenek voltak megbirkózni a feladattal”.⁶² A Kecskeméti Népbíróság halálos ítéleteit feldolgozó tanulmányomban arra a következtetésre jutottam, hogy a négy végrehajtott halálos ítélet közül három, melyeket 1945 tavaszán, nyarán hajtottak végre mind koncepció per keretében született, súlyos bántalmazások során, a védelem tanúinak a kizárásával és hasonló vádak alapján, miszerint Budapesten zsidókat lőtték a Dunába és raboltak ki.⁶³ Kecskeméten Bánó Mihály és a helyi néppügyész, Gereben János⁶⁴ vezetésével a *Kecskeméti Lapok*ban kampányt folytattak a túl enyhe népbírósági ítéletek és azon népbírák ellen, akik szerintük nem voltak elég szigorúak, ennek meg is lett az eredménye, hamarosan nyilvános kivégzéseket tartottak a városháza mögötti téren.

1946. decemberében a *Soproni Világosság* arról tudósított, hogy „a soproni népbíróság munkájának jórésze abban áll, hogy volksbundista ügyeket tárgyal és az ítéleteket szinte sablonszerű 6 hónapi fogházban állapítja meg. Mind ezideig az volt a helyzet, hogy ezeket a hathónapos büntetéseket a fellebbezések során a Népbíróságok Országos Tanácsa változatlanul helyben hagyta. Az utóbbi időben azonban egyre több esetben olyan gyakorlatot folytat a NOT, hogy a szokásos hathavi fogházbüntetéseket felemeli. A büntetés felemelésén kívül igen gyakori az az eset, amikor kimondja a teljes vagyonekobbzást is.”⁶⁵ Minden bizonnyal Sopronban az egy év alatti büntetések magas aránya a Volksbund tagok elleni perek nagy számában keresendő, de a vagyonekobbzás is egyre gyakoribb velejárója lett a másodfokú ítéleteknek. A Volksbund soproni körzetének hatezer tagja volt, közülük sokakat „a jóhiszeműség, a naivitás, a tömeghisztéria és az anyagiasság gondolkodás vitt rá a csatlakozásra. Volt, aki csak azért lépett be a Volksbundba, hogy eredeti

---

⁶² Új Sopron, 1946. január 5.

⁶³ Rigó 2017a.

⁶⁴ Gereben János, Gruder János néven született 1907-ben Lajosmizsén, apja Kecskeméten volt ügyvéd, az itteni református jogakadémián, majd Szegeden tanult és 1935-től az apja belvárosi irodájában kezdett dolgozni. A neológ zsidó család igyekezett beilleszkedni a helyi társadalomba, a kereskedői kaszinó titkári feladatait is ellátta. 1940-től munkaszolgálatos volt, hűgával – aki egy honvéd őrnagyhoz ment feleségül – túlélték a holokausztot, a szülei nem. Gruder János 1944 végén hazatért a munkaszolgálatból és 1945 januárjában belépett az MKP-ba, március végén nevezték ki néppügyésszé, majd áprilistól a Gereben János nevet vette föl. 1945 tavaszán és nyarán aktívan részt vett a rendőrségi kihallgatásokon és követelte a szigorú büntetéseket, újságcikkeket is írt ennek érdekében, a koncepció per egyik irányítója volt. Ezek után 1945. július 9-én lemondott, de mivel senki nem jelentkezett a népszerűtlen munkára októberben újra elvállalta. 1946 nyarán ismét lemondott, majd kilépett az MKP-ból is és a kitelepített hűgát próbálta hamis papírokkal megszöktetni, de lebukott és bebörtönözték. Rigó Róbert: Hol tettes, hol áldozat... Gereben (Gruder) János néppügyész életútja 1907 és 1971 között. In: Vakvágány. A „szocializmus alapjainak lerakása” vidéken a hosszú ötvenes években. Szerk. Horváth Gergely Krisztián, Budapest, 2018. 37–58.

⁶⁵ Soproni Világosság, 1946. december 2., 3.

nevét visszakaphassa, volt, aki azért, hogy néhány fillérrel olcsóbban műtrágyát, szőlője permetezéséhez pedig rézgálicot kaphasson.”⁶⁶ Sopron szovjet megszállásával egyidőben megkezdődött a már korábban kihirdetett földreform-rendelet végrehajtása. A sajtó naponta közzétette a földjük elkobzásával büntetettek névjegyzékét, 1945. szeptember 26-án készült jelentés szerint Sopron megyében az elkobzott földbirtokok száma 1412, az elkobzott földek nagysága pedig 3480 kat. hold volt, tehát a már a kitelepítés előtt elvették a svábok földjeit és a földosztás során felhasználták az ő birtokaikat is.

A népbíróság szerepe az elitváltásban

A kommunisták szempontjából a politikai rendőrségnek és a népbíróságok ez egyik meghatározó funkciója a lakosság megfélemlítése, az uralmi viszonyok egyértelmű kifejezése volt, a másik feladata a régi elit kiszorítása a pozícióiból és defenzív szerepbe kényszerítése, ebben szerepet játszottak az igazolóbizottságok és majd 1946-ban a B-listázások is. Így a régi elit felelősségre vonásában a népbíróság kiemelt szerepet kapott Kecskeméten és Sopronban is. A Horthy-kor végének elittagjai közül Liszka Béla polgármester, Kiss Endre főispán, Kiss Barnabás, a Baross Szövetség elnöke Kecskemét kiürítését követően már nem tért haza. Ellenben visszajött a városba Liszka Béla 18 éves fia és felesége, így őket állították népbíróság elé. A Kecskeméti Népbíróság általam megvizsgált 16 régielit-ellenes ügyéből hat esetben felmentették a vádlottat, 10 főt szabadságvesztésre ítélték, közülük négynek a vagyona egy részét is elkobozták. A tíz főre átlagosan több mint két és fél év börtönbüntetést szabtak ki. A 16 ügyből két olyan esetet ismerünk, amikor a rendőrség ítélet nélkül internált valakit, illetve a letöltött büntetése után internálta, önhatalmúlag. Egy főt mentettek fel a perújrafelvétel során, Simala Jánost. Így a NOT elé kilenc elittag ügye került. Közülük három főt felmentettek, négy esetben csökkentették a kiszabott ítéletet és két esetben hagyta helyben a NOT az ítéleteket, de az egyik esetben a fellebbezést követően itt is felmentő ítélet született. Jól kirajzolódik az iratokból, hogy a régi elit befolyásosabb, nagyobb presztízzsel rendelkező tagjait nem bántották a politikai rendőrségen, legfeljebb megfélemlítették őket. A kevésbé befolyásos pozícióban lévőket rendszerint bántalmazták, kínozták a politikai rendőrök.⁶⁷

Ha pusztán ezeket az adatokat vesszük figyelembe, arra a megállapításra is juthatunk, hogy különösebben súlyos ítéletek nem születtek a korábbi elit tagjaival szemben. Azonban, ha úgy nézzük, hogy ezek az emberek évtizedeken át a város legbefolyásosabb, nagy tiszteletnek örvendő személyei voltak, és az új berendezkedésben néhány hónap alatt jó

⁶⁶ Molnár Tünde: A némettség elűzése Sopronból és környékéről a korabeli sajtó tükrében. *Soproni Szemle* 58. (2004/3.), (A továbbiakban: *Molnár* 2004.), 243–244.

⁶⁷ Gyarmati György is megjegyzi tanulmányában, hogy a politikai rendőrség „a „politikai névtelenekkel” szemben viszont gyakorlatilag szabad kezet kapott, s csak ritkán fordult elő, hogy – az MKP vezetőinél történt intervenció eredményeként – egyikük-másikuk visszanyerte szabadságát.” *Gyarmati György: A politika rendőrsége a Rákosi-korszakban, 1945–1956.* In: *Magyar társadalomtörténeti olvasókönyv 1944-től napjainkig*, Szerk. *Valuch Tibor*, Budapest, 2004. 652–664., 657.

részüket letartóztatták és népbíróság elé állították, a perek jelentősége és „üzenete” megváltozik. A népbíróságok és a perek sajátos tükrét jelentették a helyi lapok, amelyek rendszeresen beszámoltak a perekről Sopronban is. A perek a közvéleményt is élenként foglalkoztatták. A lapokból értesülhettek arról, hogy a helyi nyilvánosságban, amelyben nem a politikai rendőrség, a népbíróság és a kommunista párt nézőpontja volt a domináns, hogyan értelmezték e pereket, milyen következtetésre jutottak, azzal kapcsolatosan, hogy a korábban köztisztviselőként álló emberek hirtelen az új berendezkedés ellenségei lettek és még nyilvánosan meg is hurcolják őket. A népbíróságok szerepe Kecskeméten és Sopronban az is volt, hogy az új berendezkedés rajtuk keresztül is megmutassa az erejét és azt, hogy nem kímélnék senkit. A korábbi elit tagjai, akik megjárta Bánó Mihály vagy Vietorisz Géza börtönét és személyesen megtapasztalták vagy csak a híre hallották a választási módszereiknek, miután kiszabadultak és a NOT is felmentette őket, visszavonultak a közéleti szereptől, és örülhettek, hogy az első ítélethez képest „olcsón” megúszták. Az alábbiakban felsoroltam, hogy a helyi elit tagjai közül kiket állítottak népbíróság elé a két városban.

Kecskeméten népbíróság elé állított elittagok:

Dr. Szabó Iván ügyvéd, felsőházi tag, bankelnök
Dr. Gesztelyi Nagy László kamarai igazgató, országgyűlési képviselő
Dr. Horváth Ödön jogász, laptulajdonos, főispán
Dr. Matolcsy Károly főorvos, Magyar Orvosok Nemzeti Egyesülete (MONE) elnök
Dr. Márkus Ferenc ügyész, Magyar Ügyvédek Nemzeti Egyesülete (MÜNE) elnök
Dr. Bende Sándor bankelnök, gyártulajdonos, Baross Szövetség elnöke
Simala János gyümölcskereskedő, Baross Szövetség alelnöke
Réthey Gyula, üveg- és porcelánkereskedő, Baross Szövetség pénztárosa
Dr. Liszka Béla polgármester Németországba menekült, helyette a felesége Liszka Béláné és a fia Liszka György
Dr. Gazó Béla ny. gimnáziumigazgató

Sopronban népbíróság elé állított elittagok:

Rupprecht Antal Sopron vármegyei főispán 1944 áprilisától (nyugatra menekült)⁶⁸
Dr. Somsich Béla „nyilas” alispán⁶⁹
Kamenszky Árpád polgármester (nem igazolták, internálták)
Gacs János katolikus pap, országgyűlési képviselő⁷⁰
Rozmán Ferenc nyilas megyevezető-helyettes, Sopron város gazdatisztje⁷¹
Dr. Drégely Béla csendőr százados

⁶⁸ Soproni Világosság, december 2., 4.

⁶⁹ Világosság, 1945. augusztus 23., 3.

⁷⁰ Soproni Világosság, 1946. április 29., 2.

⁷¹ Szabad Nép, 1945. július 22., 5.

Érsek Albert ny. ezredes, haditörvényszék elnök⁷²
Dominics Vilmos hadbíró, „Dél-Amerikába szökött”
Dégay Zoltán (evangélikus tanítóképző tanára)
Dr. Neun Henrik Volksbund Nyugat Magyarországi Területének vezetője
Dr. Thurner Mihály volt polgármestert 1945. november 26-én felmentették⁷³
Sopron vármegye tisztviselői közül népbírósi eljárás alatt áll hat fő: tiszti főügyész,
3 járási főjegyző, 1 árvaszéki ülnök, 1 aljegyző.⁷⁴

A felsorolásból jól látszik, hogy mindkét városban az országgyűlési képviselőket, a főispánokat, alispánokat és a polgármestereket, tehát a helyi politikai elit tagjait, jórészt népbírósi eljárás elé állították. Kecskeméten a helyi gazdasági elitet a Baross Szövetségben viselt tisztségeik miatt, a Magyar Ügyvédek Nemzeti Egyesületének és az orvosok hasonló szerveződésekének vezetőit vádolták háborús és népellenes bűncselekményekkel, melyek „faji” alapon szerveződtek és a zsidók kiszorításának országos és helyi szervei is voltak. Mivel Kecskeméten a nyilas uralom nem tudott kiépülni a front előretörése miatt, Sopronban a nyilas vezetők és a Volksbund helyi, magasabb pozícióban lévőket állították népbírósi eljárás elé.

A Magyarországon felállított népbírósi eljárások megítélése körül az elmúlt években vita bontakozott ki.⁷⁵ Pető Andrea szerint a népbírósi eljárások tevékenységének megítélésére vonatkozóan létezik egy bal- és egy jobboldali álláspont.⁷⁶ Karsai László szerint hazánkban „hatékony és a korabeli európai normáknak megfelelő felelősségre vonás volt”⁷⁷ a népbírósi eljárásokon. Meg kell jegyezni, hogy több háborús főbűnöst hazaszállítottak nyugatról, akiket népbírósi eljárás elé állítottak és kivégeztek: Bárdossy László és Imrédy Béla volt miniszterelnököket, Jaross Andor belügyminisztert és két államtitkárát Bakó Lászlót és Endre Lászlót is kivégezték, akik a deportálások megszervezésében játszottak vezető sze-

⁷² Soproni Világosság, 1946. november 11., 3.

⁷³ Kisalföld, 1998. december 11., 7.

⁷⁴ Soproni Világosság, 1946. június 3., 2.

⁷⁵ A vita nem új keletű, és a mai napig sem zárult le. Például a *Népszabadság* 2010. január 9-i számában Szakály Sándor: Bűnösökről, sirokról – s a tényekről című írásában kifejtette, hogy nemcsak háborús bűnösöket ítéltek el a népbírósi eljárások, hanem ártatlanokat is, ezért szerinte újra kellene tárgyalni ezeket az ügyeket. Erre reflektált Szentirmay László: Népbírósi furdóvíz című írásával ugyanezen napilap 2010. január 22-i számában. Ebben kifejtette, „azért feltételezhető, hogy 1947-ig a perek döntő többségének a lezárulását csak kivételes esetben beszélhetünk igazságtalan vagy koncepciós eljárásról.” A Kecskeméti Népbírósi eljárás által érintett ügyei alapján meg kell állapítanom, hogy a helyi népbírósi eljárások az ügyek döntő többségét 1945-ben és 1946-ban tárgyalta, és ezen eljárások során jellemző volt az igazságtalan, koncepciós eljárás. Például a fellelhető dokumentumok és egy interjú alapján nagy bizonyossággal kijelenthetem, hogy Deák Pált, Normák Józsefet és Turcsányi Istvánt is ártatlanul akasztották fel 1945-ben.

⁷⁶ Pető Andrea: Népbírósi eljárás és vérvád az 1945 utáni Budapesten. *Múltunk*, 2006/1. 41–71., (A továbbiakban: Pető 2006.), 69.

⁷⁷ Idézi Pető 2006: 42.

repet és sok más magas beosztású vezetőt is számon kértek.⁷⁸ A másik álláspont szerint a népbíróóságok működése nem volt jogszerű, a kezdetektől a kommunisták befolyása alatt álltak, és a hatalom megragadásához eszközként használták ezt az eredetileg igazságszolgáltatásra felállított intézményrendszert.

Véleményem szerint a fókusz vonatkozásában vannak a jelentős különbségek, Budapesten került sor az országosan jelentős szerepet játszó politikusok felelősségre vonására, ugyanakkor a 24 vidéki népbíróóságon kevésbé, vagy alig voltak ilyen ügydöntő szerepet betöltők. Én az utóbbi állásponttal értek egyet, amit bővebben is kifejtettem már és most nem szeretném megismételni,⁷⁹ helyette a két legjelentősebb hazai egyház vezetőinek a gondolatait szeretném megosztani a témában. Mindszenty József bíboros, esztergomi érsek Tildy Zoltán miniszterelnökhöz 1945. november 23-án írt levelében a következőket fogalmazta meg: „a népbíróósági eljárásban az esetek legtöbbszörében nincs helye jogorvoslatnak, nincs tehát helye a netáni bírói tévedések kicorrigálásának, és hogy a bizonyításban nagy szerepe van azon kétes értékű rendőri nyomozásoknak, amelyek szerteszét az országban állandó gravamenek tárgyai a gyanúsítottakkal szemben jogosulatlanul alkalmazott letartóztatások és sokszor borzalmas testi fenyegetések miatt – akkor röviden rámutattam azon indokokra, amelyek ezeréves jogállamunkban a népbíróósági eljárás likvidálását és történelmi bíróságaink hatáskörének visszaállítását követelik. Szilárd meggyőződésem ugyanis, hogy a népbíróóságok által hozott halálos ítéleteket megnyugvással végrehajtani nem lehet, és az ezer- és ezerszámra meghozott hosszú időtartamú szabadságvesztésre szóló büntetések is revízióra várnak.”⁸⁰

Ravasz László dunamelléki református püspök 1945 novemberi püspöki jelentésében rögzítette, hogy „Magyarországon a háború elvesztésével az egész politikai rendszer szélsőjobboldalról olyan erővel vágódott át a szélsőbaloldalra, hogy ezt az átcsapódást méltán nevezhetjük az egyik legnagyobb magyar forradalomnak. [...] Sokszor az a benyomásunk, hogy a jobboldali fasizmust baloldali fasizmus váltotta volna fel, s szívszorongatva figyeljük, hogy az ellenkező végletekbe szédületesen kilengő inga mikor tér nyugalmi állapotba.”⁸¹ Kortárs egyházi vezetőkként úgy látták, hogy az 1945-ös évet jellemző igazságszolgáltatási és rendőrségi ügyek nem az ország demokratizálása irányába mutatnak, hanem inkább vissza a nyilas időkbe és az ország történelmi jogrendjének a visszaállítása lenne az előremutató, mert a korabeli szélsőbalra csapódás is hasonlóan súlyos károkat okozott.

⁷⁸ Zinner 2011, 148–149.

⁷⁹ Rigó 2014, 2017a, 2017b.

⁸⁰ Mindszenty József levele Tildy Zoltán miniszterelnökhöz 1945. november 23. (részlet), Magyar Hírlap, 1992. december 10., 8.

⁸¹ Ravasz 100. Püspöki jelentések. Ravasz László püspöki jelentései 1922–1948. Szerk. Kiss Réka, Lányi Gábor, Budapest, 2023., 411.

Az 1945-ös választások Kecskeméten és Sopronban

1945 szeptemberében és októberében a pártok már a nemzetgyűlési választásra készültek. A kampány során óriási mennyiségű, mintegy 25-30 millió plakát és röplap árasztotta el az országot, emellett a pártok választási gyűlések és házi agitáció révén igyekeztek meggyőzni a választásra jogosult polgárokat. A választásoknak azért volt óriási tétje, mert a pártok közötti erőviszonyok ekkor tisztázódhattak. A nemzetgyűlési választás főpróbája a budapesti helyhatósági választás volt 1945. október 7-én, amibe bevonták a főváros körüli agglomeráció településeit is. A két munkáspárt közös listát állított és 103 mandátumot szereztek, míg a Kisgazdapárt 121-et, és így megszerezte a szavazatok abszolút többségét (50,5%). Ezt követően október 16-án Vorosilov, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság elnökének közreműködésével tárgyalás kezdődött a koalíciós pártok között, amelyen szóba került, hogy az MNFF pártjai közös listán induljanak a választáson. A nyugati nagyhatalmak tiltakozása és a magyar pártok közötti kiélezett viták miatt ez a javaslat meghíúsult. 1945-ben a nemzetgyűlési választásokat november 4-én tartották. Az új választójogi törvény, az 1945. évi VIII. törvény jelentős változásokat eredményezett a választások módjában és a választásra jogosultak körében is. A törvény előírta a titkos szavazást, eltörölte kötelező jellegét és a vagyoni, műveltségi cenzust is. A választójog korhatára húsz évre csökkent, a nők is általános választójogot kaptak. A törvény nemzetközi összehasonlításban is demokratikusnak számított, a választáson országosan is igen magas volt a részvételi arány (92,56%).⁸²

Párt neve	Országosan a szavazatok aránya	Országosan a thj. városokban	Kecskemét	Sopron
Független Kisgazdapárt	57,03	54,76	72,74	66,08
Magyar Kommunista Párt	16,96	13,57	9,92	11,44
Szociáldemokrata Párt	17,41	26,78	13,01	19,82
Nemzeti Parasztpárt	6,87	2,9	2,29	1,58
Polgári Demokrata Párt	1,62	1,94	2,05	0,83

3. táblázat: Az 1945. november 4-i választások eredményei Kecskeméten és Sopronban⁸³

⁸² Rigó 2014, 308–310.

⁸³ Rigó 2014, 311–313.

Ha a 12 törvényhatósági jogú város választási eredményeit összehasonlítjuk, akkor megállapíthatjuk, hogy a Független Kisgazdapárt Kecskeméten érte el a legjobb eredményt, megszerezve a szavazatok közel háromnegyedét és Sopronban kapott a második legtöbb szavazatot, kétharmados arányt. Érdekes, hogy a kisgazdapárt a legalacsonyabb támogatást 36%-ot éppen a Sopron közelében fekvő Győrben kapott, ott a Szociáldemokrata Párt volt a legnépszerűbb.

Összegzés

Amikor Dominkovits Péter igazgató úrtól felkérést kaptam a 2024 októberi konferencián ezen téma feldolgozására, majd e tanulmány megírására magam sem gondoltam, hogy ennyi hasonló történést fogok találni a két város 1945-ös eseményei vonatkozásában. Aból indultam ki, hogy Kecskeméten öt hónappal korábban megszállták a Vörös Hadsereg katonái Sopronnál és a földrajzi távolságon túl, az eltérő környezeti, gazdaságtörténeti és társadalomfejlődési folyamatok miatt, alig lesznek közös pontok. Ezzel szemben már a Horthy-korszakban is a városhierarchiában igen közel helyezkedett el a két város, jogi, funkcionális és jövedelmi téren is közel álltak egymáshoz. A nyilas uralom és a szovjet megszállás terén voltak ugyan jelentős különbségek, de a politikai rendőrség brutális fellépése mindkét városban jól megragadható és a népbíróság is hasonló módon igyekezett felelősségre vonni a régi elit tagjait. Az fontos különbség, hogy Sopronban nagy számban születtek, rövidebb ideig tartó börtönbüntetések, főleg az egykori Volksbund tagokkal szemben, és az esetükben a földbirtokaik elkobzása is gyakori volt. Kecskeméten több súlyos, hosszabb időtartamú börtönbüntetést szabtak ki és négy kivégzés is történt, ami elsősorban a politikai rendőrség brutalitásának és a népügyész kezdeti bosszúvágyának tudható be, de később ő is elbizonytalanodott a kommunisták törekvéseivel kapcsolatosan. A rendőrség mindkét városban a beismerő vallomások brutális eszközökkel való kicsikarásán túl, rablással is igyekezett az alacsony fizetésüket kiegészíteni, vagy a zavaros időszakban jelentősebb vagyont felhalmozni. Az 1945-ös választáson is egészen hasonló eredmény született a két városban, Kecskeméten és Sopronban tették le a voksukat a legnagyobb arányban a kisgazdapárt mellett és utasították el leginkább a baloldali pártokat, azaz a polgárosodó lakosság itt állt ki leginkább a magántulajdonon alapuló piacgazdaság és a demokratikus értékek mellett.